
SANSKRIT

(Second Language)

(Three hours)

Answers to this Paper must be written on the paper provided separately.

You will not be allowed to write during the first 15 minutes.

This time is to be spent in reading the question paper.

The time given at the head of this Paper is the time allowed for writing the answers.

This paper comprises of two Sections; Section A and Section B.

Attempt all the questions from Section A.

Attempt four questions from Section B, answering at least one question each from the two books you have studied and any two other questions from the same books you have compulsorily chosen.

The intended marks for questions or parts of questions are given in brackets [ ].

SECTION—A (40 Marks)

Attempt all questions

Question 1

Write a short composition in Sanskrit of **150-200** words on any **one** of the following topics :—

[15]

अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयम् आधत्य **150-200** शब्दपरिमितं एकं लघुनिबन्धं संस्कृतभाषया लिखत :—

- (i) शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम् इत्युक्त्यनुसारं आरोग्यस्य महत्त्वं वर्णयत ।
- (ii) राष्ट्रियोत्सवेषु गणराज्योत्सवस्य आचरणम् ।
- (iii) समूहमाध्यमानां विषयमधिकृत्य निबन्धमेकं लिखत ।
- (iv) संस्कृतं ज्ञानस्य विज्ञानस्य च आकरम् अस्ति इति विषये प्रबन्धं लिखत ।

This Paper consists of 7 printed pages and 1 blank page.

(v) (Picture composition) प्रस्तुतचित्रं आध त्य संस्कृतभाषया एकं लघुनिबन्धं लिखत :—

Question 2

Write a letter in **Sanskrit** on any **one** of the following topics :—

[7]

अधोलिखितयोः विषययोः एकं विषयं आध त्य संस्कृतभाषया पत्रं लिखत :—

(i) अधिकव षट्कारणतः भवतः/भवत्या: प्रदेशो रोगभीतिः स जाता । तन्निवारणार्थम् आरोग्याधिकारिणं प्रति पत्रं लिखत ।

(ii) भवतः/भवत्या: जन्मदिनस्य आह्वानं कृत्वा मित्रं प्रति पत्रं लिखत ।

Question 3

Read the passage given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow, using your own words as far as possible :—

अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानामुतराणि यथासंभवं स्वशब्देषु संस्कृतभाषया देयानि :—

पुरा प्रकाशवीरः नाम राजा धर्मपुरि राज्ये शासनं करोति स्म । धर्मपुरि राज्यं परितः सान्द्राणि अरण्यानि आसन् । तत्र अनेके वनम् गा: वसन्ति स्म । म गयां कर्तुं महाराजस्य महती आसक्तिरासीत् । अतः प्रजाः अपि प्रतिदिनम् अरण्यं गत्वा वनम् गान् मारयन्ति स्म । तेन वनम् गा: सर्वे व्याकुलाः आसन् ।

एकदा कश्चन महान् व्याघ्रः तद्वनमागतः । एतेन भीताः जनाः राज्ञः समीपं गत्वा “प्रभो सः व्याघ्रः वनगतानां जनानाम् उपरि आक्रमणं कृत्या मारयति । अतः कृपया व्याघ्रात् अस्मान् रक्षतु” इति निवेदितवन्तः ।

परेद्युः म गयावेषण महाराजः अरण्यं गत्वा सर्वत्र व्याघ्रस्य अन्वेषणं कृतवान् । ‘रात्रौ जलं पातुम् अयं व्याघ्रः नदीम् आगच्छत्येव । तदा तं मारयिष्यामि’ इति निश्चित्य समीपस्थं व क्षमेकम् आरुह्य उपाविशत् । किंचित् समयानन्तरं एकः भयंकरः व्याघ्रः नदीसमीपम् आगतः । यदा राजा तं मारयितुम् उद्यतः तदैव व्याघ्रः अवदत् — “हे राजन् ! तिष्ठतु, भवान् किमर्थं मां मारयितुम् उद्यतः अस्ति ? मया कः अपराधः कृतः ?” इति ।

महाराजः अकथयत् — ‘हे व्याघ्र ! त्वया मम राज्यस्य अनेकाः प्रजाः मारिताः । मम प्रजाजनाः त्वतः भीताः सन्ति । तेषां रक्षणं मम कर्तव्यमस्ति । अतः तेषां रक्षणार्थम् अहं त्वां मारयिष्यामि’ इति । महाराजस्य वचनं श्रुत्वा व्याघ्रः हसित्वा अवोचत् — महाराज ! यं धर्मं भवान् पालयन्नस्ति तमेव धर्मम् अहमपि पालयन्नस्मि । अहम् अस्य वनस्य अधिपः । वनम् गा: मम प्रजाः सन्ति । तेषां रक्षणं मम धर्मः’ इति ।

व्याघ्रस्य वचनं श्रुत्वा लज्जितः राजा अ जलिं बद्धवा — ‘हे व्याघ्रमहोदय ! त्वं मम अज्ञानं दूरीकृत्य ज्ञानोदयं कारितवान् । इतःपरं वनस्य वनम् गाणां च रक्षणमपि अहं करिष्यामि’ इति वचनं दत्वा ‘कृपया मां क्षमस्य’ इति उक्तवान् ।

- (i) कुतः वनम् गा: व्याकुलाः अभवन् ? [2]
- (ii) प्रजाः महाराजस्य समीपं गत्वा किं निवेदितवन्तः ? [2]
- (iii) व्याघ्रः हसित्वा राजानं किम् अवोचत् ? [2]
- (iv) राजा किं विचिन्त्य व क्षमारुह्य उपाविशत् ? [2]
- (v) महाराजः व्याघ्राय किं वचनं दत्तवान् ? [2]

Question 4

Answer the following questions according to the instructions given :—

अधोलिखितान् प्रश्नान् यथानिर्देशम् उत्तरत :—

(i) वाच्यपरिवर्तनं कुरुत :—

[1]

(अ) तेन महाकाव्यं पठ्यते ।

(आ) बालिका धावति ।

(ii) प्रकृति-प्रत्ययविभजनं कृत्वा लिखत :—

[1]

(अ) नेतुम्

(आ) वन्दमान

(iii) सन्धि-विच्छेदं कुरुत :—

[1]

(अ) महर्षिः

(आ) अग्निर्जयिते

(iv) केवलं समासविग्रहं कुरुत :—

[1]

(अ) सीतारामौ

(आ) अनुचितम् ।

(v) संयोज्य लिखत :—

[1]

(अ) द्रुपदस्य अपत्यं स्त्री ..... ।

(आ) अस्ति देवः इति मतिः यस्य सः ..... ।

(vi) अनुनासिक वर्णान् लिखत ।

[1]

(vii) ल ट् लकारे परिवर्तनं कुरुत :—

[1]

(अ) छात्रः विद्यालयं गच्छति ।

(आ) गुरुः अज्ञानं परिहरति ।

(viii) वाक्यदोषान् परिहरत :—

[1]

(अ) स्वस्ति प्रजानाम्

(आ) आराधा आदित्यस्य सह क्रीडति ।

SECTION—B (40 Marks)

Questions from only two of the following textbooks are to be answered.

Attempt four questions from this Section.

You must answer at least one question from each of the two books, you have studied and any two other questions from the same books that you have chosen.

संस्कृतवाणी—भाग-4

महाकवि: कालिदासः

Question 5

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितम् अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

यद्यपि कालिदासः प्रस्यातः तथापि तस्य देशकालादीनां विषये किञ्चिदपि न ज्ञायते । इदं अस्माकं दौर्भाग्यम् । कालिदासः अस्माकं कविः इति भारतदेशस्य सर्वेषां जनपदानां जनाः वदन्ति । सः भारतदेशे सर्वत्र स चारं कृत्वा उज्जयिन्यां दीर्घकालम् अवस्त् इति ऊहा अस्ति ।

(i) कालिदासः किमिति गौरवं प्राप्तवान् ? किमिति प्रसिद्धः च । [2]

(ii) कालिदासः कस्य न पस्य आस्थाने आसीत् ? तेन सह स्थितानाम् इतर मौक्तिकानां नामानि कानि ? [2]

(iii) पुरा कवीनां गणनाप्रसंगे

कनिष्ठिकाधिष्ठित-कालिदासः ।

अद्यापि तत्त्वाक्वेरभावात्

अनामिका सार्थवती बभूव ॥

अस्य श्लोकस्य तात्पर्यं लिखत ।

[3]

(iv) कालिदासस्य कृतिषु के के अंशाः भवन्ति ?

[3]

छात्रशिक्षणम्

Question 6

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितम् अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

आत्मसंयमरहितं शिक्षणं शिक्षणं न भवति । या विद्या मानवं दयालुं परोपकारिणं करोति सा एव सद्विद्या । शिक्षणस्य मुख्योद्देशं स्वार्थहितचिन्तकस्य संकुचित-मनोभावयुतस्य मानवकुलस्य निर्माणं नास्ति । यः मनुष्यः सम्यक् शिक्षणं ग हीतवान् तस्मिन् स्वतः प्रवर्तितं सानुकम्पं, सर्वेभ्यः जनेभ्यः अवधानं प्रवहति अविरोधेन ।

(i) किं यथार्थशिक्षणमिति सज्जनानाम् अभिप्रायः ? [2]

(ii) शिक्षणस्य लक्षणं किम् ? सम्यक् शिक्षणं छात्रेषु किं जनयति ? [2]

(iii) छात्राणां दैनन्दिक-जीवने के के गुणाः वर्धनीयाः ? शिक्षणस्य गुरुतरं कार्यं च किम् ? [3]

(iv) अधुना कस्याः आवश्यकता अस्ति । तदर्थं कैः प्रयत्नः करणीयः ? [3]

अम तधारा

Question 7

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितं अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

संस्कृतसाहित्ये सुभाषितानां वैशिष्टच्यपूर्ण स्थानं विद्यते । रामायण-महाभारत-पुराण-काव्यादिषु अन्येषु ग्रन्थेषु च तत्र-तत्र सुभाषितानि कविभिः विनिवेशितानि । ईद श-सुभाषितानां प थक् संग्रहो पि तैः कृतः ।

(i) नरः स्वस्य चरितं कथम् अवेक्षेत ? [2]

(ii) व्याधितस्यार्थहीनस्य देशान्तरगतस्य च ।
नरस्य शोकदग्धस्य सुहृद्दर्शनमौषधम् ॥
अस्य श्लोकस्य तात्पर्यं लिखत । [2]

(iii) कुलीनः शीलगुणान् न त्यजति इति सुभाषिते कथं निरूपितम् ? [3]

(iv) वाग्भूषणमेव भूषणमिति श्लोके कथं निरूपितम् अस्ति ? [3]

संस्कृतवाणी—भाग-5

प्रार्थना

Question 8

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितं अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

अ जनानन्दनं वीरं जानकी शोकनाशनम् ।
कपीशम् अक्षहन्तारं वन्दे लङ्काभयङ्करम् ॥
अनन्तनामधेयाय सर्वाकारविधायिने ।
समस्तमन्त्रवाच्याय, विश्वैकपतये नमः ॥

(i) वक्तुण्डः कीद शः अस्ति ? सः किं करोति ? [2]

(ii) मातापिता गुरुः चैव स्वभावात् त्रितयं हितम् ।
ग हीत्वा वचनं तेषां, सुखी भवति मानवः ॥
अस्य श्लोकस्य तात्पर्यं लिखत । [2]

(iii) ईदं सर्वं केन व्याप्तमस्ति ? मा ग धः कस्यस्वित् धनं कुतः ? [3]

(iv) एकः एव देवः सः सर्वेषां साक्षी भवति ? विव णुत । [3]

परोपकारार्थमिदं शरीरम्

Question 9

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितं अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

पुरा जनसंख्या न्यूना आसीत् । वनानां संख्या अधिका आसीत् । तेषु वनेषु अनेके क्रूराः म गाः वसन्ति स्म । एकस्मिन् वने एकः लुब्धकः आसीत् । सः म गान् ग हीत्वा तेषां मांसं चर्मादिकं विक्रीय धनार्जनं कुर्वन् आसीत् ।

(i) परोपकारिणां स्वभावं उदाहरणसहितं विव णुत । [2]
(ii) लुब्धकः किमर्थं व क्षम् आरुह्य उपाविशत् ? [2]
(iii) परिश्रान्तं लुब्धकं द ष्ट् वा व कः किम् अवदत् ? [3]
(iv) व्याधस्य प्रतीक्षायां स्थितः शार्दूलः व कं प्रति किम् अवदत् ? [3]

अम तवाहिनी

Question 10

Read the extract given below and answer in **Sanskrit** the questions that follow :—

अधोलिखितं अवतरणं पठित्वा तस्याधोलिखितानां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतभाषया देयानि :—

सुभाषितं नाम सुष्टुभाषितम् । संस्कृतवाङ्मयस्य सुभाषितानि सुप्रसिद्धानि सन्ति ।

(i) कः साक्षात्पशुः ? पशूनां भागद्येयं किम् ? [2]
(ii) कीद शीं विद्यां कीद शं धनं च अनुप्युक्तम् इति परिगणयन्ति ? [2]
(iii) “सन्तोषः एव पुरुषस्य परं निधानम्” श्लोकानुसारं विव णुत । [3]
(iv) मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णः
त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः
परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्यनित्यं
निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः । । भावार्थं लिखत । [3]